

ФОРТЕПІАННИЙ РЕПЕРТУАР ДЛЯ ДІТЕЙ В ТВОРЧОСТІ КОМПОЗИТОРІВ УКРАЇНСЬКОГО ЗАРУБІЖЖЯ: НАЦІОНАЛЬНО- ВИХОВНИЙ ТА ДИДАКТИЧНО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ АСПЕКТ

В статті розглядаються фортепіанні твори композиторів української діаспори для дітей, зокрема Р.Савицького, І.Соневицького, М.Кравців-Барабаш, З.Лиська, В.Безкоровайного, Я.Барнича, М.Фоменка, В.Грудина, С.Лукіянович-Туркевич, В.Витвицького, А.Рудницького, Ю.Олійника. Підкреслюється їх виховне значення, а також дидактична цінність з огляду на використання в сучасному педагогічному репертуарі.

Ключові слова: музика для дітей, фортепіанний педагогічний репертуар, українське зарубіжжя, музичне виховання, дидактика, національна музична мова.

Основним завданням початкової музичної освіти має бути не тільки розвиток професійно-виконавських здібностей дитини, але й формування особистості в її національній визначеності, що неможливе без прилучення до культурної спадщини, до збереження її надбань.

В зв'язку з цим постає питання внесення коректив у зміст навчального процесу музичної школи, який має орієнтуватись, насамперед, на плекання національних музичних традицій. Доречно буде згадати слова Станіслава Людкевича, якими він закликає фахівців до вироблення й практичного застосування плану „...рідного музичного навчання всіма можливими засобами..., бо кожне спізнення цієї праці робить її труднішою...” [8,с.298]. У своїх працях з музичної педагогіки С.Людкевич підкреслював, що навчання музики повинно спиратись на народнопісенні зразки, високопрофесійну методику й культурні традиції народу. Саме тому до сучасного педагогічного репертуару необхідно залучати твори, котрі віддзеркалюють ментальність нації, не тільки розвивають фахові навички і є добрим дидактичним

матеріалом, але й допомагають художньо пізнати, музично пережити відповідний пласт національної культури.

Таким прикладом можуть слугувати фортепіанні твори для дітей композиторів українського зарубіжжя. Використовуючи в основі своїх творів український народно-пісенний матеріал, митці продовжили традиції національної музичної школи, закладені М.Лисенком та С.Людкевичем, і, водночас, перейняли позитивний досвід західно-європейських композиторів та педагогів ХХ ст. (Б.Бартока, З.Кодая, К.Орфа), котрі також розглядали народну пісню як основу розвитку національної музичної культури та важливий дидактичний засіб музичного виховання дітей. Фортепіанна педагогічна література українського зарубіжжя не лише забезпечувала навчальний процес у діаспорі в II половині ХХ ст., але й заслуговує на використання в сучасному педагогічному репертуарі дитячих музичних шкіл України.

Натомість, спостереження щодо формування сучасного фортепіанного репертуару для дітей довели, що твори композиторів української діаспори займають у ньому незначний відсоток. Констатуючий етап експерименту в рамках даної наукової розвідки був проведений шляхом довільного анкетного опитування серед викладачів ПСМНЗ¹ з різних регіонів України, яке показало, що лише 5% респондентів на запитання: „Чи є в репертуарі Ваших учнів твори композиторів української діаспори?” дали ствердну відповідь. Такий результат є наслідком недостатньої поінформованості викладачів ПСМНЗ щодо творчості митців українського зарубіжжя, про що в анкеті підтвердили майже 85% опитаних.

Упродовж останніх п'ятнадцяти років з'явилися публікації, монографії та наукові дослідження сучасних музикознавців, зокрема С.Павлишин, Л.Філоненка, М.Загайкевич, Н.Кашкадамової, Н.Толошняк, П.Медведика, Л.Лехника, Т.Воробкевич, Б.Сюти, У.Молчко, І.Полякової, О.Фрайт, присвячені видатним композиторам українського зарубіжжя [3-7, 9-12], [14-

¹ ПСМНЗ – початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади.

16]. Крім того, творчість цих митців, як узагальнення здобутків українського зарубіжжя, висвітлена в окремих статтях музиконавців діаспори – З.Лиська, В.Витвицького, А.Рудницького, Г.Лагодинської-Залеської [1-2], [13,17]. Проте, фортепіанна творчість митців розглядається науковцями здебільшого в контексті загального аналізу їхньої творчої спадщини. Натомість, малодослідженим є виховний та дидактично-пізнавальний потенціал фортепіанного педагогічного репертуару щодо використання в сучасному музично-навчальному процесі.

Саме тому *предметом* даної наукової розвідки є фортепіанний репертуар для дітей у творчості композиторів української західної діаспори² (оскільки в доробку саме цих митців найяскравіше відобразились національні традиції). Необхідність досліджуваного матеріалу в систематизації та узагальненні, а подекуди – і в його конкретизації, є досі актуальною. Практична доцільність такої роботи полягає в сприянні зацікавленості викладачів ПСМНЗ творчістю композиторів української діаспори, до їх ближчого ознайомлення з фортепіанними опусами для дітей, що, вочевидь, мало б забезпечити належний рівень популяризації цих творів.

Отож, *мета* статті – систематизувати та узагальнити відомості щодо фортепіанних творів композиторів українського зарубіжжя для дітей, проаналізувати вплив національних традицій на формування педагогічного репертуару і, таким чином, обґрунтувати пізнавальну та виховну роль цих творів, довести необхідність поповнення ними сучасного фортепіанного репертуару ПСМНЗ.

Третя, політична, хвиля еміграції виштовхнула з рідної землі багато високоосвічених людей, серед яких було чимало композиторів. В силу різних обставин в 40-50-х р.р. ХХ ст. за кордон виїжджають А.Рудницький, В.Безкоровайний, З.Лисько, Р.Савицький, І.Соневицький, С.Лукиjanович-Туркевич, Я.Барнич, О.Залеський, І.Недільський, В.Витвицький, М.Кравців-

² Під „західною” діаспорою маються на увазі українці, які проживають на території американського та австралійського заокення, а також в Західній Європі [6,с.5].

Барабаш, В.Грудин, М.Фоменко³. Опинившись в еміграції, ця творча еліта змушена була самоідентифікуватися за своїм покликанням, розгорнути на чужині багатогранну діяльність для розвитку освіти та мистецтва серед своєї громади. Вони зробили вагомий внесок у пропагування українського мистецтва на чужині, створили міцне підґрунтя для розвитку національних засад у музичній освіті українців за кордоном.

Плідно займаючись викладацькою діяльністю, розуміючи необхідність у поповненні педагогічного репертуару творами, котрі б репрезентували національну культуру й традиції та виховували в підростаючого покоління патріотичні почуття, композитори створюють власні опуси для дітей.

На жаль, відсутність окремих нотних примірників творів композиторів української діаспори не дозволяє повною мірою проаналізувати їх⁴. Тому, джерелом для дослідження послуговували надруковані твори або ті віднайдені опуси, видання котрих – справа часу, але нотні примірники яких (копії рукописів) можуть бути доступними широкому загалу, поступово вводяться до обігу.

Нотний музичний матеріал розглянуто за принципом зростання виконавських труднощів – від фортепіанних збірок для початківців до творів для учнів старшого шкільного віку.

Оскільки принцип упорядкування збірок для початківців Р.Савицького⁵, М.Кравців-Барабаш⁶, Ю.Олійника⁷ та І.Соневицького⁸, а

³ Кожен з цих митців займався багатогранною творчою діяльністю ще в 30-х роках на батьківщині, зокрема викладали у ВМІ ім. М.Лисенка у Львові, в його філіях на теренах Галичини, а також у Київській та Харківській консерваторіях. Свою плідну працю вони продовжили і у вимушеній еміграції – зокрема, Українських Музичному Інституті Америки та Канади (заснованими на кшталт Львівського Вищого Музичного інституту ім. М.Лисенка).

⁴ Проблема з виданням творів композиторів українського зарубіжжя існує не лише в Україні, але й в Канаді, Америці та країнах Західної Європи. Чимало творів знаходяться в приватних колекціях і їх видання все ще „під знаком запитання”. Крім цього, на жаль, відсутній єдиний бібліографічний фонд УМІ в Америці та Канаді, що ускладнює пошуки досліджуваного матеріалу.

⁵ **Роман Савицький** (1907-1960) – композитор, концертуючий піаніст і талановитий педагог. Учень В.Барвінського, організатор і перший директор Українського Музичного Інституту Америки (1952-1959). „Основні засади гри на фортепіано” Р.Савицького є цінним методичним посібником для викладачів музичних шкіл.

„Український фортепіанний альбом для початківців” (1947-1954) був опублікований в 1977 р. з нагоди 25-річчя УМІА. В 1999 р. він був перевиданий в Україні, в Тернополі. До „Альбому” увійшли коляди „Бог предвічний”, „Нова радість стала”, „Во Вифлеємі нині новина”, гаївка „Подоланочка”, веснянка

також спосіб опрацювання в них фольклорного матеріалу подібні, їхній аналіз матиме узагальнюючий характер.

Розуміючи вагу національного репертуару на початковому етапі навчання, вищезгадані автори використали в своїх збірках для наймолодших піаністів фольклорні зразки, котрі здатні виховати патріотичні почуття та викликати інтерес до рідної культури, до її традицій: календарно-обрядові пісні (відомі колядки, щедрівки, веснянки, гаївки), коліскові, жартівливі, ліричні, стрілецькі, пластові та маршові пісні, популярні танцювальні

„Ку-ку”, коліскова „Ой, ходять сон”, марш „Гей, там на горі Січ іде”, історична пісня „Стоїть явір над водою”, стрілецька пісня „Їхав козак на війноньку”, коломийка „Верховино”, популярна укр. нар.пісня „Їхав козак за Дунай”.

⁶ **Марта Кравців-Барабаш** (1917-2002) – композиторка, педагог, талановита піаністка, член Канадського музично-професійного товариства. З 1952 р. викладала в УМІ ім. М.Лисенка в м. Торонто (Канада), в 1970 р. заснувала товариство „Український музичний фестиваль”, завданням якого було проведення щорічних музичних конкурсів для дітей та юнацтва, програма котрих складалась виключно з творів українських композиторів. При цьому товаристві було засновано видавництво творів українського педагогічного репертуару.

Музичний альбом *„Моя Україна”* (1978-1982) складається з трьох зошитів, в яких представлені 84 українські народні пісні в полегшеній обробці для фортепіано (в 1-му зошиті – 30 п'єс, в 2-му – 29, в 3-му – 25). Крім українських народних пісень, авторка використала танцювальні мелодії („Аркан”, „Козачок”, „Запорожець”, „Коломийка”, „Метелиця”), на прикладах яких діти мають змогу ознайомитись з характерними для певних регіонів танцями. Велику увагу композиторка надає ознайомленню дітей з народними інструментами („Сопілка”, „Трембіта”, „Троїста музика”, „Там, де грали цимбали”). Крім елементів українського багатоголосся, М.Кравців-Барабаш використовує лади народної музики.

⁷ **Юрій Олійник** (нар. в 1931 р.) – композитор, музикознавець, педагог, концертуючий піаніст – невтомний пропагандист української музики за кордоном. З 50-х р.р. викладає в Америкен Рівер Коледж в Сакраменто (штат Каліфорнія).

В *„Українському фортепіанному альбомі для наймолодших”* представлені 15 обробок популярних українських народних пісень: жартівливі „Зайчик”, „Журавель”, „Грицю”, „Женчикок-бренчикок”, „Чорний баран”, „Ой, ходила дівчина бережком”, „Черник”, „Дощик”, ліричні „Ой, під горою, „Соколонько”, „Налетіли журавлі”, щедрівка „Дударик”, веснянка „Вийди, вийди, Іванку”, гаївки „Вербовая дощечка”, „Подояночка”.

До альбому *„Українські колядки”* увійшли 17 традиційних галицьких колядок.

⁸ **Ігор Соневицький** (1925-2006) – композитор, музикозапець, піаніст і диригент. Впродовж 1959-1961 р.р. – директор, а згодом професор УМІА в Нью Йорку.

Цикл фортепіанних п'єс для дітей *„Пори року”* складається з чотирьох частин і вміщує 32 композиції.

„Зима” (1951 р., 2-ге видання – 1964 р.) – церковні колядки і щедрівки „Бог ся рождає”, „Нова радість стала”, „Небо і земля”, „Дивная новина”, „В полі плужок оре”, „По всьому світу”, „Возвеселімся”, „Закувала сива зозуленька”, „Бог предвічний”.

„Веснянки-гаївки” (1952 р., 2-ге видання – 1967 р.): „Подояночка”, „Ку-ку”, „3-під білого каменя”, „Перепілочка”, „Ой ти, старий діду”, „Жучок”, „Ягілочка”, „А вже весна”.

Обидві збірки дають дітям чітку уяву про народну обрядову пісенність.

„Літо” (1955) – обробки українських народних пісень „Баба і курчата”, „Занадився журавель”, „Добрий вечір, дівчино”, „По дорозі жук”, „Вийшли в поле косарі”, „Чорна кура”, купальська „Гей на Івана”, пластові пісні „У лісі на полянці”, „Пусти ж мене, мати, до табору”, „Ой, на ставі”.

Традиційно кожен збірку композитор завершує п'єсою у формі варіацій.

Ці три збірки були перевидані в 1999 р.у Львові. До цього видання автор спеціально дописав розділ „Осінь”, куди помістив п'єсу „Осінь”, стрілецький гімн „Червона калина”, „Коліскову”, знаменитий фортепіанний триптих, створений у 1988 р. і приурочений до 1000-ліття хрещення Київської Русі („Паломники”, „Скоморохи”, „Дзвони”).

мелодії. Кожна збірка побудована за принципом поступового зростання складності п'єс. Дидактична спрямованість визначається формуванням в п'єсах піаністичних навичок: використання основних прийомів гри, оволодіння різними штрихами, вироблення координації ігрових рухів, розвиток поліфонічного слуху. Простота мелодичного малюнку, детальні фразувальні, агогічні, артикуляційні та аплікатурні вказівки роблять збірки зручними для використання в навчальному процесі. Важливо підкреслити, що до кожної п'єси збірки є словесний текст пісні, що значно полегшує сприйняття музичного матеріалу дитиною і сприяє швидкому його засвоєнню, а також пропонуються ілюстрації – як стимул для розвитку творчої уяви учня.

Окремої уваги заслуговують п'єси В.Безкоровайного⁹ та Я.Барнича¹⁰.

Твори цих композиторів для дітей можна умовно поділити на дві групи:

⁹ **Василь Безкоровайний** (1880-1966) – музикант-просвітитель, композитор, диригент, педагог. З 1948 року і до кінця свого життя композитор проживав в м. Буффало, викладав у філії УМІА.

„Легкі твори на фортеп'яні” репрезентують чотири обробки українських народних пісень: „З тої гори”, „Ой, під гаєм”, „Ой дівчина-горлиця”, „Чи є в світі молодиця”.

До педагогічної збірки „При ялині” увійшли 16 відомих галицьких колядок. В обох збірках композитор прагне зберегти оригінальність мелодичного образу, точно цитуючи народну тему у верхньому голосі. Фортепіанний переклад досить простий і цілком виправданий з огляду на дидактичну спрямованість збірки.

„Заколисна пісня”, тв.13 В.Безкоровайного витримана в традиціях „пісень без слів” західно-європейських композиторів (зокрема, Ф.Мендельсона). Крім того, п'єса продовжує тематичний ряд, розпочатий українськими композиторами кінця XIX.-поч.XX ст.ст. – М.Лисенком, Д.Січинським, Я.Степовим, С.Людкевичем, В.Барвінським.

„Танець Нілюсі”, „Танець Любчика”, „Вальс Роми” і „Вальс Андрійчика” – п'єси, присвячені дітям та онукам композитора: доньці Неонілі та синові Любомиру, онукам Ромі й Андрію. В п'єсах українські пісенно-танцювальні інтонації поєднуються зі стилістикою „салонних” танців XIX ст. Музиці властиві асоціативність та зображальність – характер кожного танцю відповідає конкретному образу.

До педагогічного репертуару В.Безкоровайного відносяться також обробки українських народних пісень і танців для виконання в 4 руки („І шумить, і гуде”, „Вийшли в поле косарі”, „На городі калинонька”, вальс „Вільхівка”, марші „Гей, марширують...”, „Ой, видно село”). Зберігши інтонаційно-мелодичну основу, композитор збагачує гармонічний супровід несподіваними модуляційними переходами та відхиленнями. Використання цих п'єс у навчальному процесі видається цікавим та потрібним з огляду на „скромність” сучасного українського фортепіанного ансамблевого репертуару.

¹⁰ **Ярослав Барнич** (1896-1967) – композитор, педагог, талановитий диригент і музично-громадський діяч. Наприкінці 40-х р.р. митець виїхав до США, викладав у двох філіях УМІ – в Лорейні та Клівленді.

Основу п'єси „Obitus” становлять два різнохарактерні вальси (своєрідні попури, в котрих відчувається вплив західно-європейських класиків та романтиків – Л.Бетховена, Р.Шумана, Ф.Шуберта): №1 – запальний, пристрасний, №2 – легкий, граціозний.

Твір „Під сумну годину” продовжує традиції, започатковані українськими композиторами кінця XIX ст. – Й.Витвицького, М.Завадського, Я.Лопатинського:

І ч. – „Думка” написана в традиціях жанру (на фоні глибоких октав у басі звучить протяжна, наспівна, епічного плану мелодія),

ІІ ч. – „Коломийка”, яка служить контрастом до попередньої частини. „Фольклорне” походження цього запального, колоритного танцю підкреслюється орнаментикою, синкопованим ритмом, гуцульським

- 1) фольклорні зразки в авторській обробці („Легкі твори на фортеп’яні”, збірка колядок „При ялинці”, обробки українських народних пісень і танців для виконання в 4 руки В.Безкоровайного і „Коник” Я.Барнича);
- 2) оригінальні п’єси на основі певного побутового жанру, в якому традиції українського фольклору поєднуються зі стилістикою західно-європейської музики II половини XIX ст. („Заколісна пісня”, „Танець Нілюсі”, „Танець Любчика”, „Вальс Роми”, „Вальс Андрійчика” В.Безкоровайного, „Obitus”, “Під сумну годину”, „Згадка-туга” Я.Барнича).

П’єси другої групи заслуговують особливої уваги з огляду на їх навчально-методичну спрямованість, оскільки розвивають в дитини конкретні піаністичні навички (майстерність агогіки та фразування, володіння акордовою та октавною технікою, арпеджіо, технікою регістрових стрибків і позиційної гри) та творчу уяву.

Групу п’єс для учнів середнього шкільного віку також репрезентують „5 легких п’єс для фортепіано на українські теми” М.Фоменка¹¹ та „Дитяча сюїта” В.Грудина¹².

ладом.

„Згадка-туга” – вальс, витриманий в традиціях романтичної музики з „присмаком” салонності.

За основу теми п’єси „Коник” Я.Барнич використав жартівливу українську пісню „Гоп, гоп, гоп – конику, галоп!”, запозичену з читанки 1905 р., і розвинув основну тему, використовуючи різноманітні прийоми, що імітують біг коника.: маршовий ритм, штрихи портаменто і стакато, акценти, створюючи в дитячій уяві образ веселих забавлянок. Важливим дидактичним моментом є те, що автор проставив під нотами текст згаданої української пісеньки.

¹¹ **Микола Фоменко** (1894-1961) – композитор, піаніст, педагог та музичний критик, колишній випускник та викладач Харківської консерваторії. З 1951 р. жив у Нью-Йорку, поєднуючи викладацьку діяльність в УМІ з сольними концертними виступами.

„5 легких п’єс для фортепіано на українські теми” (1952 р.) – цикл різножанрових та різнохарактерних мініатюр на основі українських фольклорних мотивів: 1.Марш („Гей, нумо браття до зброї”); 2.Танок (оригінальна обробка „гопака”); 3.Бурлеска (основна тема – жартівлива пісня „Ти казала прийди, прийди”); 4. Вальс-пастораль (цитатний матеріал не використовується); 5. Дотепне скерцино (на тему жартівливої пісні „Спать мені не хочеться”). Тип фактури здебільшого гомофонно-гармонічний, проте акомпанемент є доволі самостійною партією з певними піаністичними труднощами: перехрещення рук, ламані октави, стрибки, гамоподібні пасажі, виконання яких вимагає чіткої координації ігрових рухів.

¹² **Володимир Грудин** (1893-1980) – випускник, а згодом викладач Київської консерваторії, учень Р.Глієра. Працював як педагог-піаніст у Празі, Парижі, а з 1950 р. викладав в УМІ в Нью-Йорку.

„Дитяча сюїта” складається з шести невеликих та нескладних за формою різножанрових мініатюр. Частини сюїти лише пронумеровані – жодна з них не має конкретної програмної назви. Проте в кожній мініатюрі яскраво виражені сюжетність та ілюстративність музики, яка викликає в уяві певні

Обидві збірки споріднюють доступність образного змісту, лаконічність форми, динамічність розвитку тематичного матеріалу, піаністична зручність. Проте, на відміну від збірки М.Фоменка, яка майже повністю побудована на фольклорному матеріалі, в циклі В.Грудина лише в одному номері (IV) використані народно-пісенні інтонації.

Широка гама виражальних засобів для відтворення різноманітних образів обох фортепіанних циклів, детальні виконавські вказівки дають можливість юним піаністам якнайкраще розвинути свою фантазію та піаністичні навички.

До дитячих фортепіанних циклів, які вирізняються оригінальністю мислення та новаторським підходом до опрацювання народних джерел, слід віднести збірки С.Туркевич¹³ та З.Лиська¹⁴. В цих творах сучасна музична мова органічно сплітається з фольклорним елементом, що зближує обох

асоціації: жваві та грайливі I та III номери зображають світ дитячих розваг (гра „наввипередки”, в „хованки”); II частина нагадує менует, музика якого переносить в епоху лицарів та трубадурів на середньовічний бал; IV номер – наспівна лірична мелодія, яка звучить як матусина колискова; V частина – зразок мрійливо-поетичної лірики: в легкому, граціозному вальсі кружляють казкові ельфи; VI номер – марш іграшкових солдатиків. Образи „Дитячої сюїти” приваблюють своєю ширістю та доступністю, оскільки відтворюють близький і зрозумілий дитині світ її розваг і фантазій.

¹³ **Стефанія Туркевич** (1898-1972) – перша українка, чия композиторська творчість стала вагомим внеском у національну професійну музику. Здобувши мистецьку освіту у Львові, Відні, Берліні, Празі, композиторка була „першою авангардисткою у вітчизняному музичному мистецтві” [9, с.3]. З 1946 р. С.Туркевич жила і працювала в Англії.

Цикл фортепіанних дитячих п'єс (1934-1946), присвячений внукові Роману, складається з 9 різнохарактерних програмних мініатюр, назви котрих відобразили звичні для дитини образи, поняття й ситуації: п'єси з елементами гри („Прогулянка”, „До школи”, „Хованка”), портретна замальовка („Мамине слово”), п'єси з елементами звукообразності („Горобчик”, „Коник”), мініатюри на обрядово-побутову („Народна”, „Коліскова”) та релігійну („Молитва”) тематику. Специфічний зв'язок п'єс може розглядатись як зображення подій „одного дня з життя дитини” (аналогічно до „Дитячого альбому” П.Чайковського чи „24 дитячих п'єс” В. Косенка).

Мініатюри репрезентують оригінальний індивідуальний стиль композиторки, їх інтонаційно-гармонічний склад приваблює своєю неординарністю (нахил до діатоніки, використання дисонансних сполучень, паралельних інтервалів і тривуків).

¹⁴ **Зиновій Лисько** (1895-1969) – композитор, фольклорист, піаніст, педагог, музичний редактор та критик. Велику частину свого життя митець прожив за кордоном – спочатку в Чехії, Німеччині, а згодом в США (з 1961 р. обіймав посаду директора УМІ в Нью-Йорку).

До збірки „**Фортепіанні мініатюри на українські народні теми**” увійшли п'ять п'єс, адресованих учням середнього та старшого шкільного віку: „*Ой, гаївку красно грають*”, „*Ой у полі*”, „*Огірочки*”, „*Світи місяцю*”, „*Дикі кози*”. В них композитор не вдається до прямого цитування фольклору, оздоблюючи його акомпанементом, а на основі народної мелодії створює власну гармонічну мову – коли багатий самостійний супровід ніби „огортає” просту, скромнішу за музичним змістом мелодію. Композитор мислить інструментально, добре орієнтуючись в піаністичних, складнофактурних виразових засобах.

До цієї збірки не увійшли інші дві п'єси композитора – „*Недужий ведмідь*” та „*Мандрівка ведмеда з зайцем*”, в яких також майстерно використані темброві можливості інструменту, різноманітні ігрові прийоми та штрихи для створення відповідного образу.

митців з Б.Бартоком. Обидві збірки є корисним навчальним і виховним матеріалом, оскільки сприяють росту піаністичного оснащення учнів, формуванню їх світогляду. Авторський стиль С.Туркевич влучно охарактеризувала дослідниця творчості композиторки С.Павлишин: „Для дитячої збірки композиторка знайшла дуже відповідну мову, зближену до народних джерел. Теми-мелодії тільки злегка забарвлені альтераціями, підголосками, органічними пунктами... Головно ж привертає увагу роль гармонічних барв, зрештою, цілком в рамках тональності й відповідно до образу” [12, с.145].

Прикладом втілення народного пісенно-танцювального матеріалу у творах великої форми є Сонатина в 4 руки В.Витвицького¹⁵.

Цей твір є цікавим для використання в сучасному педагогічному репертуарі, оскільки фортепіанна творчість композиторів діаспори здебільшого репрезентована опусами малих форм, натомість, дуже рідко зустрічаються поліфонічні цикли та твори великої форми, адресовані дитячій аудиторії. Крім того, задум „дуетного” виконання саме цього жанру приваблює своєю новизною та неординарністю.

До педагогічного репертуару зараховуємо і Дитячий альбом К.Кукловського¹⁶.

¹⁵ **Василь Витвицький** (1905-1999) – композитор, музиколог, педагог, Голова Об’єднання українських музик в США, автор численних публікацій та статей про митців українського зарубіжжя. З 1949 р. митець викладав у філії УМІ в Детройті.

Сонатина в 4 руки В.Витвицького вперше була надрукована в 1980 р. в м. Торонто, Канада, у видавництві “Українського музичного фестивалю”.

Твір складається з двох частин: I частина написана в тричастинній формі, де в крайніх розділах мелодія містить ознаки думи (змінний метро-ритмічний малюнок, розповідні протяжні інтонації), а сер. ч. побудована на інтонаціях енергійної, грайливої веснянки (коротенькі мотиви-поспівки, бурдонні квінти в басу); II частина – сонатне *allegro*, яке будується на двох контрастних темах: запальний танок в темі головної партії змінюється ліричною, наспівною темою побічної.

Партії I-го та II-го фортепіано нагадують „дуєт” соліста з оркестром, де оркестровий супровід виконує не тільки акомпануючу функцію, а й „дублює” тему соліста, збагачує її, надаючи зовсім іншого тембрового забарвлення. „Оркестровість” фактури проявляється також в імітації інтонацій-перегуків різних музичних інструментів (теми-поспівки проходять по чергово в різних регістрах фортепіано).

¹⁶ **Кіп Кукловський** (нар. в 1913 р.) – композитор, диригент симфонічного оркестру в Парижі, Мюнхені, диригент Українського професійного театру в Нью-Йорку, з 1950 р. жив у США.

Дитячий альбом (авт.визначення) „*20 мініатюр на українські теми*”, присвячений доньці композитора Марії, – оригінальна авторська обробка народних „шлягерів”. Найпопулярніші жанри музики – пісня, марш, танець – представлені в ньому в своїх різновидах: вальс, полька, баркарола, скерцино, балада, гумореска, пастораль, романс. Є також такі жанри як прелюдія та музичний момент. Окремі мініатюри

Альбом адресований дітям середнього та старшого шкільного віку, оскільки виконання мініатюр вимагає певної піаністичної підготовленості: володіння октавною, акордовою, дрібнопальцевою та кантиленною технікою, навиками гри „стрибків”, подвійних нот тощо. Цей збірник є корисним дидактичним матеріалом, адже він не тільки розвиває піаністичні навички, а й завдяки „оновленому” вигляду відомих українських мелодій сприяє пробудженню зацікавленості учня до рідної пісні.

Зразком майстерного втілення фольклорного матеріалу в концертну форму є цикл **„Чотири концертні п'єси на українські теми”** А.Рудницького¹⁷. П'єси становлять не лише педагогічну, а й мистецьку цінність.

Тривала робота А.Рудницького в якості диригента вплинула на його композиторський „почерк”: оркестрове мислення проявилось в масштабності задуму, широкому регістровому діапазоні, багатстві тембрової палітри та динамічних нюансів, вдалому використанні різноманітного туше, в поліфонізації та багатовимірності фактури. П'єси циклу можуть входити до репертуару учнів старших класів, до конкурсних програм, оскільки

мають програмні назви – „Весна” (№2), „Дитяча пісня” (№8). В основі кожної п'єси – тема відомої української народної пісні: „Лугом іду, коня веду” в „Баркаролі” (№3), „Їхав козак на війноньку” в „Баладі” (№5), „Ой, під вишнею” в „Польці” (№7), „Я лисичка, я сестричка” в „Дитячій пісні” (№8), „Ой, під гаєм-гаєм” в „Пасторалі” (№10), „Ідуть стрільці січовії” в „Марші” (№11), „Тече річка невеличка” в „Відомій мелодії” (№14) і т.п.

Дитячий альбом К.Кукловського містить стильові ознаки бідермаера: опрацьовані композитором відомі українські народні мелодії, взяті за основу збірки, ніби перекидають місток до п'єс українських композиторів кінця XIX-поч. XX ст. – М.Завадського, А.Єдлічки, Я.Лопатинського та ін., написаних для домашнього музикування.

Однак в своїх мініатюрах К.Кукловський не обмежується традиційним викладом основної теми з гармонійним супроводом: в п'єсах переважає варіантно-варіаційний тип розвитку, автор часто використовує імітаційну та підголоскову поліфонію, модуляційні звороти, ладові відхилення. Крім того, теми відомих пісень трансформуються за характером і змінюють свій „первісний” вигляд: енергійний, рішучий марш „Їхав козак на війноньку” перетворюється в наспівну, задушевну тему „Балади” (№5), жартівливо-грайливу пісню „Ой, під гаєм-гаєм” композитор подає як лірико-поетичну пастораль (№10).

¹⁷ **Антін Рудницький** (1902-1975) – композитор, відомий музикознавець і диригент, піаніст, педагог. З 1938 р. митець жив у США, працював професором музичної академії у Філадельфії, з 1959 р. – керівник і головний диригент Союзу українських хорів Америки. Композитор відноситься до яскравих представників українського авангардизму.

Фортепіанний цикл **„Чотири концертні п'єси на українські теми”** складається з *Прелюдії*, *Скерцино*, *Елегії* та *Токати*. Крайні частини не містять конкретного фольклорного джерела, хоча весь музичний матеріал будується на типових народних пісенно-танцювальних інтонаціях. В основі II частини – відомий „Щедрик”, а III ч. побудована на темі української народної пісні „Пряля”.

вимагають музикальності та доброї технічної оснащеності виконавця.

Отже, систематизація та узагальнення особливостей фортепіанного репертуару для дітей у творчості композиторів українського зарубіжжя дозволяє підкреслити його дидактично-пізнавальний та виховний потенціал щодо практичного застосування в сучасних навчальних програмах ПСМНЗ України.

Звернення митців до національних традицій, використання українських народних мелодій в основі фортепіанних опусів для дітей не випадкове: включення обробок народних пісень в навчальний репертуар є своєрідним поверненням до рідної культури, адже, за словами А.Кос-Анатольського, українська пісня завжди була останнім бар'єром, який боронив нас перед втратою національного самоусвідомлення. В українському зарубіжжі, в умовах, де відчутний вплив мало чужомовне оточення, значення українських народних пісень та коляд у виховній роботі справді важко було переоцінити. А використання зразків українського фольклору в сучасному музичному навчальному процесі є надзвичайно потрібним і корисним, оскільки серед підростаючого покоління спостерігається повальне захоплення чужою для нас культурою та звичаями.

Свого часу твори вищезгаданих композиторів разом з творами інших українських митців стали основою національного педагогічного репертуару учнів УМІА. Вважаємо, що національно-виховний потенціал цих творів, розвиток в них основних виконавських навичок, формування самостійності музичного мислення на матеріалі народної пісні (найбільш доступному для дитячого сприйняття) є важливою підставою для поповнення ними сучасного педагогічного репертуару ПСМНЗ України.

1. Витвицький В. За океаном / Василь Витвицький. – Львів, 1996. – 100 с.
2. Витвицький В. Музикознавчі праці. Публіцистика / Василь Витвицький ; [упор. Л. Лехник]. – Львів, 2003. – 400 с.

3. Воробкевич Т. Передмова // Лисько З. Фортепіанні мініатюри на українські народні теми / Тетяна Воробкевич. – Львів, 2005. – С. 3-4.
4. Воробкевич Т. Передмова // Фоменко М. Моя веселка. П'ять легких п'єс для фортепіано на українські теми / Тетяна Воробкевич. – Львів, 2006. – С. 3-4.
5. Загайкевич М. Навіки з Україною / Марія Загайкевич // Музика. – 2001. – № 3. – С. 2-3.
6. Карась Г. Основні етапи розвитку музичної культури української діаспори / Ганна Карась // Вісник Прикарпатського університету ім. В.Стефаника. Мистецтвознавство. – 2004. – вип. VI. – С. 3-12.
7. Кашкадамова Н. Роман Савицький – піаніст і педагог / Наталія Кашкадамова // Музика. – 1991. – №4.
8. Людкевич С. Організація музичного виховання / Станіслав Людкевич // Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи: У 2-х т.т. ; [упор. З.Штундер]. – т.2. – Львів: Дивосвіт, 2000. – С. 293-298.
9. Молчко У. Марта Кравців-Барабаш та її фортепіанний альбом „Моя Україна” / Уляна Молчко // Наукові записки Тернопільського НПУ ім. В.Гнатюка та НМАУ ім. П.І. Чайковського. Серія: Мистецтвознавство. – №1 (4). – Тернопіль - Київ, 2000. – С. 40–47.
10. Муха А. Композитори України та української діаспори / Анатолій Муха. – К.: Музична Україна, 2004. – 351 с.
11. Павлишин С. Ігор Соневицький / Стефанія Павлишин. – Львів: БАК, 2005. – 120 с.
12. Павлишин С. Перша українська композиторка Стефанія Туркевич-Лісовська-Лукиjanович / Стефанія Павлишин. – Львів: БАК, 2004. – 158 с.
13. Рудницький А. Про музику і музик / Антін Рудницький. – Н.-Й., Париж, Сідней, Торонто, 1980. – 336 с.
14. Толошняк Н. Творча та музично-просвітницька діяльність Василя Безкоровайного / Наталія Толошняк // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – 1999. – Вип. I. – С. 162-168.
15. Філоненко Л. Передмова // Ярослав Барнич. Дитячі твори для фортепіано / Людомир Філоненко. – Дрогобич: Коло, 2007. – с. 3-9.
16. Фрайт О. Художньо-естетичні та виховні вартості циклу фортепіанних п'єс С.Туркевич для дітей / Історія, теорія та практика

музично-естетичного виховання: матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару студентів, аспірантів, молодих вчених / . О.Фрайт, М.Подобана. – Дрогобич, 2007. – С.111-115.

17. Sonevyts'kyi I. Dictionary of Ukrainian composers / I.Sonevyts'kyi, N.Palidvor-Sonevyts'ka. – L'viv, 1997. – 336 p.p.

Нотографія фортепіанних творів:

1. Барнич Я. Дитячі твори для фортепіано / Ред.-упор. Л.Філоненко. – Дрогобич: Коло, 2007. – 36 с.
2. Безкоровайний В. При ялинці. Збірка колядок в перекладі для фортепіано з текстами. – Івано-Франківськ, 1999. – 31 с.
3. Безкоровайний В. Легкі твори на фортеп'ян: 1.З тої гори. 2.Ой під гаєм. – Львів-Тернопіль: Літос, б.р. – 2 с.
4. Безкоровайний В. Легкі твори на фортеп'ян .3.Ой дівчина горлиця. 4.Чи є в світі молодича. – Львів-Тернопіль: Літос, б.р. – 2 с.
5. Безкоровайний В. Легкі твори на фортеп'ян . Заколисна пісня, тв.13. – Львів -Тернопіль: Літос,б.р. – 4 с.
6. Безкоровайний В. Танець Нілюсі. Вальс Роми. Вальс Андрійчика. Ой видно село (в 4 руки). І шумить, і гуде (в 4 руки). – Рукопис.
7. Витвицький В. Сонатина в 4 руки / Твори українських композиторів для двох фортепіано та фортепіано в 4 руки // Ред. – упор. О.Німилович, У.Молчко. – Дрогобич: Коло, 2003, с. 20-41.
8. Грудин В. Дитяча сюїта / Українська фортепіанна музика. Педагогічний репертуар для дітей та юнацтва. Навчальний посібник, ч.ІІ // Упор. Т.Завадська, О.Козачук. – К.: Муз. Україна, 2006. – с.68-84.
9. Лисько З. Фортепіанні мініатюри на українські народні теми. – Львів, 2005. – 11 с.
10. Моя Україна. Українські пісні для малих дітей. Книжка І / Обробка для фортепіано М.Кравців-Барабаш. – Львів: Вільна Україна. – 32 с.
11. Моя Україна. Українські пісні для малих дітей. Книжка ІІ / Обробка для фортепіано М.Кравців-Барабаш. – Львів: Вільна Україна. – 32 с.
12. Моя Україна. Українські пісні для малих дітей. Книжка ІІІ / Обробка для фортепіано М.Кравців-Барабаш. – Львів: Вільна Україна. – 32 с.
13. Олійник Ю. Український фортепіанний альбом (для наймолодших) / Упор. О.Олійник. – YVO Productions, USA, 1995. – 19 p.p.

14. Олійник Ю. Українські колядки. Фортепіанний альбом для початківців / Упор. О.Олійник. – YVO Productions, USA, 1996. – 23 p.p.
15. Савицький Р. Український фортепіанний альбом для початківців / Упор. О.Смоляк. – Тернопіль: Астон, 1999 – 20 с.
16. Соневицький І. Веснянки-гаївки. Українські пісні для фортепіану. Вип. II – Весна. – Нью-Йорк: У світі, 1952. – 12 с.
17. Соневицький І. Мініатюри (народні та пластові пісні). Українські пісні для фортепіану. Вип. III – Літо. – Jersey City: Svoboda, 1955. – 23с.
18. Туркевич С. Цикл п'єс для дітей / Фортепіанні твори / Упор. С.Павлишин. – Львів, 2005. – с.97-112.
19. Фоменко М. Моя веселка. П'ять легких п'єс для фортепіано на українські теми. – Львів, 2006. – 16 с.
20. Фортепіанні твори українських композиторів для молоді / Зібрала Т.Богданська. – Частина перша. – Тернопіль: Астон, 2000. – 90 с.
21. Фортепіанні твори українських композиторів для молоді / Зібрала Т.Богданська. – Частина друга. – Тернопіль: Астон, 2000. – 85 с.
22. Antin Rudnytsky. Four concert studies on ukrainian folk songs. – Henry Elkan Music Publisher Co., Inc., N.Y. – 16 p.p.
23. Kir Kuklowsky. 20 miniatures of ukrainian themes. Album for the Young for the piano, op. 39. – Music Publishing Co., New Jersey, USA. – 21 p.p.

Iryna Novosyadla

THE PIANO REPERTOIRE FOR CHILDREN OF THE UKRAINIAN COMPOSERS
LIVING OUTSIDE OF UKRAINE: THE NATIONAL AND DIDACTIC
ORIENTATION

Herein, we analyze the children's repertoire of the Ukrainian composers living outside of Ukraine. The preservation of national traditions is a major focus of the current study. The piano pieces for children have also been discussed in the context of their didactic orientation.

Key words: piano pieces, pedagogical repertoire, national idea, the composers living outside of Ukraine, didactic orientation.